

Erik Rasmussen

Partiernes adfærd ved den endelige afstemning om finansloven: Stilfærdig jordfæstelse af en parlamentarisk norm

Undersøgelsen omfatter partiernes adfærd ved den endelige afstemning om finansloven i årene 1985-1988. Derved følges en tidligere undersøgelse af samme adfærd 1894-1984 op. Der konkluderes at den norm der tilsagde »ansvarlige« partier at stemme ja uden derved at tage noget ansvar for finanslovens indhold, for så vidt de ikke ønskede at benytte afstemningen som en art mistillidsvotum, nu må antages at have mistet næsten al betydning. Konsekvenserne heraf for dansk mindretalsparlamentarisme drøftes.

Som det vil huskes, blev finanslovsforslaget forkastet 15.12.1983 med såvel Fremskridtspartiets som Socialdemokratiets stemmer (foruden SF's og VS's) mod firkløverpartiernes og de Radikales (mens de to grønlandske medlemmer hverken stemte for eller imod). Straks under debatten og valgkampen igennem blev det heftigt diskuteret, om Socialdemokratiet derved brød med en norm, der gjaldt for »ansvarlige« partier.

Da spørgsmålet var af stor politologisk interesse, foretog jeg i de følgende sommere måneder en ganske omfattende historisk-politologisk undersøgelse af partiernes afstemnings- og debatadfærd helt tilbage til 1894. Jeg ventede med at afslutte den til efter den næste ordinære finanslovsafstemning i december 1984. Derefter fremlagde jeg mine resultater i *Historie*; hæftet blev tilstillet pressen gennem Ritzaus Bureau (med en »appetitvækker«) og enkelte politikere. Nogen gendrivelse er ikke sket, hverken fra politologisk eller andet hold.

Min debatanalyse havde givet tre hovedresultater: 1. Der rådede i dansk parlamentarisme senest fra omkring 1920 en norm, som tilsagde »ansvarlige« partier at stemme for finanslovsforslaget ved den endelige afstemning under 3. behandling, uden at de derved på nogen måde udtrykte tillid til regeringen eller tog ansvar for dens finanslov. Normen var klart udtrykt af Stauning, da han i 1927 havde sagt, at regeringens forslag var »et såre uhyggeligt resultat«, men »at selv den nuværende regering må have en finanslov«. Endnu i 1982 havde Mogens Camre meddelt, at »Socialdemokratiet ville stemme for forslaget . . . ikke fordi vi synes det er nogen god finanslov . . . men fordi vi er et ansvarligt parti og landet skal have en finanslov«. Sådanne »ansvarlige« partier var de fire gamle (dog at de Konservative havde skejlet ud i deres sørgeligste år omkring 1976) samt Centrum-

Erik Rasmussen

Partiernes adfærd ved den endelige afstemning om finansloven: Stilfærdig jordfæstelse af en parlamentarisk norm

Undersøgelsen omfatter partiernes adfærd ved den endelige afstemning om finansloven i årene 1985-1988. Derved følges en tidligere undersøgelse af samme adfærd 1894-1984 op. Der konkluderes at den norm der tilsagde »ansvarlige« partier at stemme ja uden derved at tage noget ansvar for finanslovens indhold, for så vidt de ikke ønskede at benytte afstemningen som en art mistillidsvotum, nu må antages at have mistet næsten al betydning. Konsekvenserne heraf for dansk mindretalsparlamentarisme drøftes.

Som det vil huskes, blev finanslovsforslaget forkastet 15.12.1983 med såvel Fremskridtspartiets som Socialdemokratiets stemmer (foruden SF's og VS's) mod firkløverpartiernes og de Radikales (mens de to grønlandske medlemmer hverken stemte for eller imod). Straks under debatten og valgkampen igennem blev det heftigt diskuteret, om Socialdemokratiet derved brød med en norm, der gjaldt for »ansvarlige« partier.

Da spørgsmålet var af stor politologisk interesse, foretog jeg i de følgende sommere måneder en ganske omfattende historisk-politologisk undersøgelse af partiernes afstemnings- og debatadfærd helt tilbage til 1894. Jeg ventede med at afslutte den til efter den næste ordinære finanslovsafstemning i december 1984. Derefter fremlagde jeg mine resultater i *Historie*; hæftet blev tilstillet pressen gennem Ritzaus Bureau (med en »appetitvækker«) og enkelte politikere. Nogen gendrivelse er ikke sket, hverken fra politologisk eller andet hold.

Min debatanalyse havde givet tre hovedresultater: 1. Der rådede i dansk parlamentarisme senest fra omkring 1920 en norm, som tilsagde »ansvarlige« partier at stemme for finanslovsforslaget ved den endelige afstemning under 3. behandling, uden at de derved på nogen måde udtrykte tillid til regeringen eller tog ansvar for dens finanslov. Normen var klart udtrykt af Stauning, da han i 1927 havde sagt, at regeringens forslag var »et såre uhyggeligt resultat«, men »at selv den nuværende regering må have en finanslov«. Endnu i 1982 havde Mogens Camre meddelt, at »Socialdemokratiet ville stemme for forslaget . . . ikke fordi vi synes det er nogen god finanslov . . . men fordi vi er et ansvarligt parti og landet skal have en finanslov«. Sådanne »ansvarlige« partier var de fire gamle (dog at de Konservative havde skejlet ud i deres sørgeligste år omkring 1976) samt Centrum-

Demokraterne og Kristeligt Folkeparti. Andre partier havde ikke accepteret normen. Nogle, som Fremskridtspartiet, havde regelmæssigt stemt imod. Andre, som Socialistisk Folkeparti, havde benyttet alle tre afstemningsmuligheder på skift, alt efter partiets holdning til regeringen og den parlamentariske situation. Disse partier havde begrundet deres standpunkttagen med finanslovsforslagets indhold. – 2. Det var fra alle sider accepteret, at normen ikke var til hinder for at et »ansvarligt« parti, når en regering ikke mere havde et flertal for sin politik, kunde fælde den ved at benytte finanslovsafstemningen som et mistillidsvotum. Det var sket i 1929, og det havde ligget i luften, at det kunde ske i 1967. Det kunde altså ikke ud fra normen bebrejdes Socialdemokratiet, at det havde benyttet sig af en sådan lejlighed i 1983. – 3. Derimod var det i strid med normen, at partiet begrundede sin adfærd *også* med finanslovsforslagets indhold, som det ikke havde haft en efter egen opfattelse rimelig indflydelse på. Det var en argumentation på linje med hvad andre partier, end de der kaldte sig »ansvarlige«, betjente sig af (og de Konservative i 1976).

Af disse tre hovedresultater og de nærmest følgende begivenheder drog jeg nogle forsigtige konklusioner med hensyn til udsigterne for normens fortsatte gyldighed. Ved valget i januar 1984 havde firkløverregeringen ikke straks opnået flertal sammen med de Radikale og havde været parat til at gøre indrømmelser. Men nogle så at sige »tilfældige« omstændigheder havde alligevel skaffet den et sådant flertal. Da finansloven for 1984 blev vedtaget i februar, havde Socialdemokratiet hverken stemt for eller imod, henvisende til at der var tale om et »søndagsflertal«. I december 1984 derimod, da flertallet havde vist sig arbejdsdygtigt, sagde Mogens Camre som dets ordfører: »I konsekvens af at regeringen har sit parlamentariske flertal bag finansloven, stemmer vi som traditionelt for lovforslaget ved den endelige afstemning«. Det fik Venstres ordfører til at byde Socialdemokratiet »velkommen tilbage i kredsen af ansvarsbevidste partier«. I betragtning af de udtalelser, der var faldet umiddelbart efter valget, kunde jeg i min undersøgelse ikke komme til den konklusion, at normen var fuldt reetableret. Jeg måtte slutte, at der af begivenhederne ikke kunde udledes nogen forventning om, at et »ansvarligt« parti ikke igen vilde stemme mod finansloven eller true dermed, og vel at mærke ikke blot for at fremtvinge valg, men for at tiltvinge sig yderligere indrømmelser, inden eller efter et valg. Jeg fandt, at normen havde skrantet under de betingelser for flertalsdannelse, der havde foreligget siden 1973, og at den ikke turde betragtes som helbredt, især ikke hvis landet påny oplevede ekstrem mindretalsparlamentarisme.

Siden da er der gået fire år og forekommet to valg og Socialdemokratiet har atter fraveget den »klassiske« norm. Det er da rimeligt at tage den og situationen op til fornyet vurdering. Det er derpå det følgende tager sigte.

Finanslovsafstemningerne 1985-1988

Fodnotepolitikken mv. er irrelevant i denne sammenhæng. Frem til valget i september 1987 havde firkløverregeringen flertal sammen med de Radikale i alle spørgsmål, den vilde betragte som afgørende for sin forbliven. Folketingsflertallet var »blokagtigt«. Regeringen kunde ikke fældes på finansloven. I 1985 og 1986

stemte Socialdemokratiet for finansloven for det følgende år. Begge gange motiverede Mogens Camre det med, at regeringen sammen med de Radikale havde sin parlamentariske basis i orden med den tilføjelse, at en eventuel socialdemokratisk regering vilde foreslå ændringer (Folketingets Forhandlinger 1985/86, sp. 4326; 1986/87, sp. 4575), altså en formulering i forlængelse af partiets holdning i 1983. Motiveringen fremkaldte ingen kommentar fra andre partier, bortset fra at Pia Kjærsgaard det første år i sin ordførertale for Fremskridtspartiet bemærkede (Folketingets Forhandlinger 1985/86, sp. 4408): »Vi har ikke fået kolde fødder som Socialdemokratiet, der måske nok brændte sig i 1984 [sic!] ved at sige nej til loven og nu givetvis vil stemme ja hvert evig eneste år, hvilket underskud denne finanslov så end udviser«. Det var en udtalelse der tjente til at sætte hendes parti i relief snarere end en profeti, og den fremkaldte ingen kommentar.

Ved valget i september 1987 mistede firkloverregeringen sit bekvemme flertal med de Radikale. Da Fremskridtspartiet gik frem fra 6 til 9 mandater, var der fortsat et ikke-socialistisk flertal i tinget. De Radikale erklærede sig for friere stillet end før, omend de i praksis fortsat stillede sig samarbejdsvillig i forhold til regeringen. Valgudfaldet betød at denne måtte indstille sig på at opnå en vis forståelse med Socialdemokratiet. Kort fortalt kan situationen beskrives således: Der var ikke mere et blokagtigt flertal i Folketinget, men man var heller ikke tilbage i en så ekstrem mindretalsparlamentarisme som i 70'erne og begyndelsen af 80'erne.

Finanslovsdebatten ved 3. behandling 17. og 18.12. (Folketingets Forhandlinger 1987/88, fortryk, sp. 4049-4176, 4238-4416) afspejlede denne situation. »Der er«, sagde den radikale leder Niels Helveg Petersen (sp. 4365), »i det Folketing, der blev sammensat i september, intet alternativ til et bredt samarbejde«, dvs. at det foreliggende ikke-socialistiske flertal ikke lod sig benytte. Til denne parlamentariske situation knyttede sig det ønskelige i socialdemokratisk indforståelse med trepartsforhandlinger på arbejdsmarkedet (sp. 4065, 4250, Henning Andersen, konservativ ordfører) og en såkaldt »erhvervspakke« (sp. 4085, Venstres ordfører Skrumsager Skau; sp. 4364, Helveg Petersen). Længere tids forhandlinger mellem regeringen og Socialdemokratiet førte 8.12. til en »forståelse« eller »aftale« (ikke et »forlig«), hvori indgik udgiftsforøgelser på 2,4 mia. kr. på finansloven, de dengang og siden så omtalte socialdemokratiske »fingeraftryk«, et efterhånden ulideligt udtryk. Under finanslovsdebatten talte Henning Andersen og finansminister Palle Simonsen i milde toner herom, førstnævnte endda om, at der »måske, måske« åbnede sig »nye spændende perspektiver for det fremtidige samarbejde i Folketinget« (sp. 4253), Venstres Skrumsager Skau derimod om, at »ændringerne i finansloven medfører, at den linje som regeringen har fulgt i de sidste fem år bliver brudt« (sp. 4085, 4286). Debattens lille overraskelse kom fra de Radikale, hvis ordfører Jens Bilgrav-Nielsen, sekunderet af Helveg Petersen, fandt at regeringen havde gjort større indrømmelser end nødvendigt (sp. 4295-6, 4306, 4365), så at partiet, skønt fortaler for bredt samarbejde, præsterede i debatten at placere sig »til højre« for regeringen. Finansministeren fandt det, i sindige ord, forståeligt at udgiftsforhøjelserne vakte irritation hos andre partier (dvs. Venstre og de Radikale), men tilføjede, at resultatet »da gudskelov« var »udtryk for en fortsat stram finanspolitik« (sp. 4383-4, 4386).

Socialdemokratiets ordførere, Henning Rasmussen 16.12. og Svend Auken 17.12., gav tydeligt udtryk for glæde over resultatet, Auken med den vending, at det var blevet »Folketingets finanslov« (sp. 4239-40, 4394), et udtryk finansministeren erkendte, at han aldrig helt havde forstået, selv om han godt havde forstået hvad der lå bag (sp. 4391). Det i nærværende sammenhæng virkelig vægtige blev sagt af Henning Rasmussen: »Lykkedes det at skaffe gode resultater, ville vi stemme for finansloven, lykkedes det ikke, var vi på alle måder klar til det valg, som statsministeren forsøgte at forskrække os med. Men det blev virkelig gode resultater; bedre end de fleste havde ventet. Den socialdemokratiske folketingsgruppe kan derfor med sindsro stemme for finansloven« (sp. 4052). Disse ord af Henning Rasmussen, hvem næppe nogen modstander vil betegne som rabiater eller uovervejede i sine ytringer, kan kun læses som en tilkendegivelse af, at partiet fastholdt det standpunkt, der havde vakt så vældig debat, da det første gang indtog det i 1983, da flertalsdannelsens vilkår var tilsvarende: Enten betydelige indrømmelser til Socialdemokratiet, eller det vil stemme imod finanslovsforslaget, for så vidt en regering ikke har et flertal bag sig. Denne forståelse bekræftes af den konservative Henning Andersens ord: »Alternativet til den nuværende aftale ville have været et nyt folketingsvalg, blot fire måneder efter det sidste« (sp. 4254). Socialdemokratiet var altså ikke, som Venstres Anders Fogh Rasmussen havde forhåbet i december 1984, »tilbage i kredsen af ansvarsbevidste partier«, når derved, som den gamle norm tilsagde, forstås partier, som stemmer for finanslovsforslaget uanset uenighed i dets indhold, medmindre det kan benyttes som et mistillidsvotum. Ingen kommenterede denne gang den socialdemokratiske ordførers ord kritisk, hvad den *taktiske* situation selvfølgelig heller ikke opfordrede til, ja, Skrumsager Skau kom endda for skade at tilkendegive sin tilfredshed med, at Socialdemokratiet ville »stemme for *hele* finansloven, der indeholder den liberale borgerlige politik, som Venstre står for« (sp. 4086); den gamle norm havde jo netop indebåret at et parti ved at stemme ja ved den endelige afstemning ikke stemte for andet, end at staten fortsat skulle kunne fungere, så Skaus ord var en antagelig ganske utilsigtet godtagelse af det nye socialdemokratiske syn på tingene. Helt ukommenteret forblev en ejendommelig ytring fra Svend Auken på andendagen: ». . . så længe der er 90 mandater bag den nuværende regering – jeg lyttede meget nøje til debatten i går, og jeg vil lytte meget nøje til debatten i dag, om der fortsat er 90 mandater bag regeringen – har regeringen et flertal for sin eksistens om ikke for sin politik, og så er det selvfølgelig den regering som landet skal have efter de parlamentariske spilleregler« (sp. 4245). Ytringen lader sig læse som om Socialdemokratiet var parat til i sidste øjeblik at springe fra sin »forståelse« med regeringen. Det lyder højst usandsynligt, og det blev heller ikke tilfældet, skønt betingelserne for at bringe den i mindretal var til stede. Ytringen giver mening, hvis den skal forstås som en invitation til Fremskridtspartiet om at stille et egentligt mistillidsvotum. Men den må nok snarest opfattes som en outreret tilkendegivelse af hvad Henning Rasmussen allerede havde forsikret (sp. 4052), at Socialdemokratiet uden for aftalen stod »helt frit i forhold til regeringen«, ikke var og aldrig ville blive dens støtteparti, og at det gode samarbejde med Socialistisk Folkeparti derfor ikke ville blive forstyrret deraf.

Under debatten beskyldte Fremskridtspartiet på den ene side og regeringen og de Radikale på den anden gensidigt hinanden for ikke at have villet forhandle seriøst. Her skal ikke tages stilling til hvordan dette reelt forholdt sig; slikt lader sig ikke bedømme alene på grundlag af hvad der siges i folketingsalen. Men visse udtalelser fra Fremskridtspartiets ordfører Kim Behnke er vel værd at notere sig: »Vi har ikke på noget tidspunkt haft en forudfattet mening om, at vi ville arbejde henimod at stemme imod finansloven, som finansministeren sagde; det har bestemt ikke været vores mål. Tværtimod har vi absolut seriøst overvejet om det i år skulle være første gang vi kunne stemme for en finanslov . . . Men betingelsen . . . er selvfølgelig at vi har haft indflydelse på den . . . Hvis det bliver tilfældet [næste gang] skal vi nok blive en god samarbejdspartner« (sp. 4144). Pia Kjærsgaard ytrede sig på lignende måde (sp. 4366).

Folketingsvalget 10.5. 1988, som ikke var forudset under finanslovsdebatten, styrkede tingets ikke-socialistiske flertal, men ved at Fremskridtspartiet gik frem til 16 mandater, mens firkløveret som helhed og de Radikale led mindre tab. De usædvanlig langstrakte forhandlinger resulterede i, at Poul Schlüter dannede en regering af det Konservative Folkeparti, Venstre og det Radikale Venstre. Det hidtidige støtteparti i den økonomiske politik, der under valgkampen havde frastagt sig fodnotepolitik, blev altså regeringspartner, mens Centrum-Demokraterne og Kristeligt Folkeparti gled ud, til nogen fortørnelse for i hvert fald førstnævnte. De Radikale må have gjort sig klart, at hvis de ikke ønskede at udlevere sig selv og regeringen til Socialdemokratiets forgodtbefindende, måtte de være beredt på at bygge også på flertal, hvori Fremskridtspartiet indgik. Finansloven for 1989 blev på en ejendommelig måde et eksempel herpå.

3. behandling af finanslovsforslaget foregik 14. og 15.12. 1988 (Folketingets Forhandlinger 1988/89, fortryk, sp. 3895-4016, 4136-4264). Ved den endelige afstemning blev det vedtaget med 63 stemmer (KF, V, RV, CD, KRF og Steenholdt (Grønland)) mod 36 (SF og FP), mens 41 (S) stemte hverken for eller imod (sp. 4264). Det var første gang en finanslov var vedtaget med et flertal, der kun var et mindretal af samtlige i stemmeafgivningen deltagende. Det blev regeringen ærtet for ikke alene af socialdemokrater (sp. 4182-3, 4236), men også af Centrum-Demokraterne (sp. 4204) og Kristeligt Folkeparti (sp. 4212). Selv så finansminister Palle Simonsen det ikke som udtryk for svaghed, at der ikke var 90 mandater bag, for det var efter hans opfattelse Socialdemokratiets problem, ikke regeringens (sp. 4251-2). Finansloven var fremkommet ved en »lille aftale« med Socialdemokratiet vedr. arbejdsløshedsdagpengene, som finansministeren erklærede sig og regeringen »ganske godt tilfreds med, vurderet ud fra en almindelig politisk synsvinkel« (sp. 3980), hvormed han tænkte på de forestående trepartsforhandlinger, samt ved en »stor aftale« med Centrum-Demokraterne, Kristeligt Folkeparti og Fremskridtspartiet, som regeringen var meget tilfreds med (sp. 4255); om forhandlingerne med Fremskridtspartiet sagde han, at de havde »været ført i en ganske god og saglig atmosfære« og havde »givet nogle fornuftige resultater – i virkeligheden også på områder som for Fremskridtspartiet er ømme« (sp. 3984).

Socialdemokratiets indflydelse havde været væsentlig mindre end året før. På møder i Finansministeriet, sagde Henning Rasmussen, havde der ikke »været

tale om egentlige forhandlinger, hvor man har villet diskutere vore synspunkter og vore forslag, kun regeringens egne« (sp. 3898). Svend Auken var skarp: »Regeringen havde hverken viljen eller evnen til at forhandle henover midten« (sp. 4136); den melding hans parti havde givet i juni måned om at det ikke ved at stemme imod finansloven ville være med til at fremkalde et tredje folketingsvalg inden for 18 måneder, havde regeringspartierne »misbrugt til at lave et forlig med Fremskridtspartiet . . . uden at kræve at Fremskridtspartiet skulle stemme for gennemførelsen af den samme finanslov« (sp. 4139); »Socialdemokratiet kan ikke tage medansvar for finansloven 1989« (sp. 4143). Om brugt eller »misbrugt«, skal ikke diskuteres her, men det er evident, at den socialdemokratiske juni-erklæring havde gjort tingene lettere for regeringen. Den havde kunnet nøjes med at bevæge Fremskridtspartiet til, som Behnke udtrykte det (sp. 3931), »at sluge nogle kameler« for »at få en fod med i finansloven« og opnå nogle indrømmelser (med privatiseringer som »kodeordet« (sp. 3930)), men havde ikke behøvet at forsøge at presse partiet fra dets traditionelle nej til finansloven som sådan, hvad det året før havde antydnet kunde være en mulighed. Glosen *misbrugt* må forstås således, at Socialdemokratiet mente at kunne forvente efter dets opfattelse rimelige indrømmelser på finansloven for ikke at stemme imod denne, og at kun hensynet til ønskeligheden af at undgå endnu et valg inden for 18 måneder afholdt det fra at gøre dette; uden juni-erklæringen, sagde Auken, ville konsekvensen være blevet »at vi ikke havde fået vedtaget nogen finanslov her i dag« (sp. 4261-2). Partiet opretholdt altså de standpunkter det havde indtaget i 1983-84. Palle Simonsen kritiserede naturligvis Socialdemokratiet for ikke at stemme for finanslovsforslaget. Han henviste til hvorledes for eksempel i 1981 hans eget parti og Venstre havde stemt for, skønt den socialdemokratiske regering overhovedet ikke havde ønsket at drøfte deres forslag om besparelser på 15 mia. kr. Regeringen havde »faktisk håbet på og opereret ud fra, at landets største parti var et rimelig ansvarligt parti, som forventede – håbede i hvert fald – at det på et eller andet tidspunkt ude i fremtiden skulle kunne få regeringsmagten igen« (sp. 4251-2). Auken kunde med virkning henvise til de konservatives egen adfærd i 1976 (sp. 4258), og bortset fra, at den radikale ordfører Kirsten Lee havde sagt: »Det burde være en selvfølge at ansvarlige partier står bag samfundets budget for det kommende år« (sp. 4191), blev der ellers ikke rettet principiel kritik mod Socialdemokratiet for dets adfærd. Venstres Skrumsager Skau fandt den ganske vist »beskæmmende«, men hans henvisning til at Socialdemokratiets mangeårige ansvar for finansloven »stadigvæk mærkes tydeligt« (sp. 4159) var jo, ret beset, en accept af den præmis, at et partis holdning kan begrundes med finanslovsforslagets *indhold*. Og præmissen accepteredes åbenbart af centrumdemokraten Mimi Jakobsen, der sagde, at Socialdemokratiet »skulle være gået ind, have påvirket noget mere og have forsøgt at komme til at stemme for« (sp. 4205). Videst i accept gik dog, meget muligt uafvidende, Kristeligt Folkepartis Kofod-Svendsen ved at beklage, at der var »et flertal som ikke vil tage ansvar for« finansloven (sp. 4212), for det var jo netop et hovedpunkt i den gamle norm, at ja-partier *ikke* tog noget ansvar for lovens indhold, og Kofod-Svendsen begrundede endda sit eget partis ja med forslaget »hovedsigte« (sp. 4217), altså dets indhold.

Konklusioner

Tiden er nu inde til at drage nogle konklusioner vedrørende den ærværdige finanslovsnorms skæbne. De bliver temmelig negative.

I årene 1983-88 har der været i alt syv 3. behandlinger af finanslovsforslag. Socialdemokratiet har stemt nej én gang (1983), undladt at stemme to gange (febr. 1984, 1988) og stemt for fire gange (dec. 1984, 1985, 1986, 1987). Det har stemt for uanset forslaget indhold, når regeringen havde et sikkert parlamentarisk flertal (dec. 1984, 1985, 1986), samt når dette ikke var tilfældet, men det selv havde opnået betydelig indflydelse på indholdet (1987). Det stemte imod i 1983, da ingen af disse betingelser var opfyldt, og stemte hverken for eller imod i februar 1984 og i 1988, da de heller ikke forekom det opfyldt, men forudgående valgs nærhed gjorde det inopportunt at fremkalde valg. Det har således konsekvent fastholdt det nye standpunkt, det stillede sig på i 1983: at dets adfærd ved den endelige afstemning om finanslovsforslaget kan bestemmes af såvel den parlamentariske situation som forslaget indhold, nemlig det sidste for så vidt den første ikke er klar. Af den gamle norm for »ansvarlige« partier, i modsætning til »øvrige« partier (som Socialistisk Folkeparti og Fremskridtspartiet), er kun tilbage, at Socialdemokratiet stemmer ja uanset indhold, når regeringens parlamentariske basis er ubetvivlelig og dets stemmeafgivning således uden konsekvenser.

Det er af interesse her at inddrage en oplysning, jeg ikke kendte, da jeg skrev min 1985-afhandling. Ritt Bjerregaard har stillet sine detaljerede, private optegnelser fra socialdemokratiske gruppemøder til rådighed for Tage Kaarsted, da han skrev om baggrunden for regeringsdannelsen efter 1975-valget. Ifølge Kaarsteds gengivelse² spurgte Ivar Nørgaard på et møde kort før 1. behandling af finanslovsforslaget 28.1. 1975, hvorfor det var så vigtigt at man stemte for finansloven, men mødte kompakt modstand. Risgaard Knudsen erklærede sig »hamrende uenig« og Per Hækkerup slog fast, at »vi siger ja til at statsmaskineriet skal fortsætte«, hvortil sluttede sig K.B. Andersen, Jens Kampmann, Svend Jakobsen, Lysholt Hansen, Ejler Koch, Svend Auken, Erik Holst og andre. Adskillige af disse var nok hvad Ritt Bjerregaard sidenhen betegnede som »kustoder«. Det er værd at hæfte sig ved navnet Svend Auken (endnu under indflydelse af at være cand.scient.pol.?) og ved at Anker Jørgensen ikke tog stilling. Det interessante er at bemærke, at normskiftet 1983 altså havde rødder tilbage i årene ned mod 1973, da vælgerskredet grundigt ændrede vilkårene for dansk parlamentarisme, jf. de Konservatives normfravigelse omkring 1976³, og at Bertel Haarder (også en cand.scient.pol.) i 1981 havde måttet argumentere for at afholde Venstre fra noget lignende⁴.

Hvad Socialdemokratiet sagde og gjorde er den ene – og mest afgørende – side af sagen. Den anden er de andre »ansvarlige« partiers reaktion. I 1983 havde den være heftig og principiel, især fra Venstres og radikal side. I 1988 – og årene forud – var den mildt bebrejdende snarere end fordømmende, for så vidt der overhovedet var nogen reaktion, og nogle ordførere, ja selv Venstres, argumenterede på en måde, som i virkeligheden accepterede det basale i Socialdemokratiets nye praksis. Det kan forklares med, at der ikke skulle være valg, og at kommende trepartsforhandlinger og andet tilskyndede til ikke at øge afstanden til partiet. Men der-

ved bortforklares ikke at de andre partier har om ikke just accepteret, så akkviesceret ved et fuldbyrdet faktum. Palle Simonsens ord om, hvad følgerne kan blive for en kommende socialdemokratisk regering, må forstås som at i det mindste det Konservative Folkeparti ikke i en sådan fremtid vil føle sig bundet af den gamle norm.

Normbruddet i 1983 kan ikke mere, som Fogh Rasmussen gerne vilde, opfattes som en parentes i dansk parlamentarismes historie. Det er en fuldbyrdet kendsgerning, dog (endnu?) forsynet med det figenblad, at når overholdelse af den gamle norm ikke har nogen parlamentarisk virkning gælder den fortsat. Dette lille forbehold er for spinkelt til at underbygge nogen tro på, at normen endnu er ved liv. Den har gennem de seneste års finanslovsdebatter allerede fået en stilfærdig jordfæstelse.

Konsekvenserne vil ikke være synderlig mærkbare for flertalsregeringer eller for mindretalsregeringer, der, som firkløverregeringen 1984-87, har flertal med (nogenlunde) fast støtte fra et eller flere partier uden for regeringen. Derimod vil egentlige mindretalsregeringer, som firkløverregeringen 1982-84 og 1987-88 og KVR-regeringen og i øvrigt næsten alle regeringer siden 1973, ikke kunne få vedtaget finanslovsforslag med skiftende flertal for budgettets poster. De vil kunne afvinges større indrømmelser end de allerede har ydet på de enkelte poster. De indrømmelser, der forlanges fra den ene eller den anden side, kan blive så indbyrdes modstridende, at finansloven ikke vil blive udtryk for en nogenlunde konsistent økonomisk politik. Sådanne mindretalsregeringer kan vælge at udskrive valg (og bruge en trussel herom som middel til at dæmpe de krav, de bliver stillet overfor), men efter et valg vil de meget muligt (som illustreret af situationen umiddelbart efter valget 1984) være tvunget til yderligere indrømmelser til den ene eller den anden side. Det mest positive man på længere sigt kan forvente sig af den nye situation er en udvikling bort fra den særegne danske mindretalsparlamentarisme over i retning af en parlamentarisme som den hollandske, hvilket vil forudsætte et ikke ringe stilskifte i partiernes adfærd.

Man kan prøve at konkretisere disse noget alment holdte konklusioner ved at forestille sig hvorledes finanslovsforhandlingerne vil forløbe i december 1989 under forudsætning af, at parterne fastholder de standpunkter de gav udtryk for under debatten i 1987 og 1988. Der er da tre muligheder: 1. Regeringen kan sikre sig Socialdemokratiets ja ved at gøre substantielle indrømmelser af et omfang måske omtrent som i 1987; 2. Den kan sikre sig et flertal ved indrømmelser, der er tilstrækkelige til at formå Fremskridtspartiet og mindst et af de to små firkløverpartier til at stemme ja; eller 3. Den kan udskrive valg før eller (mere sandsynligt) efter at dens finanslovsforslag er blevet nedstemt. Et forslag den vil gå til valg på, vil nok allerede, af taktiske grunde, rumme en del indrømmelser. Medmindre det (usandsynlige?) skulle ske, at valget giver den flertal, alene eller sammen med Centrum-Demokraterne og Kristeligt Folkeparti, må den efter valget give yderligere indrømmelser eller gå af. Mulighed nr. 2 er, med Behnkes og Pia Kjærsgaards udtalelser i 1987 in mente, ikke på forhånd udelukket (måske vanskeliggjort ved Mogens Glistrups genindtræden i tinget?). I 1988 blev det i kraft af Socialdemokratiets juni-melding ikke nødvendigt at afprøve den, så deraf kan intet

udledes. Hvis det viser sig, at mulighed nr. 1 ikke er realisabel, især hvis det sker på et tidligt tidspunkt, vil Fremskridtspartiets pris for forlig forhøjes. Alle parters overvejelser vil blive påvirket af deres forventninger til vælgernes reaktioner ved et eventuelt valg. Regeringspartierne vil antagelig mindes, at 1984-valget var dem gunstigt, Socialdemokratiet og Fremskridtspartiet, at det modsatte var tilfældet for deres vedkommende, især for Fremskridtspartiets, hvad der kan indvirke på den pris der forlanges. Endelig må man regne med, at mulighed nr. 2 kan sætte sidstnævnte partis sammenhold på spil. Til allersidst må tilføjes at disse betragtninger, som nedfældes i februar 1989, ikke er mere end en konsekvensberegning. Som sådan bygger den på to selv på så kort sigt usikre forudsætninger: den ene at partiets adfærd er konsistent i forhold til hvad den var et å to år tidligere, den anden en *ceteris paribus* klausul, dvs. at der ikke i mellemtiden sker væsentlige ændringer i dansk politik, som vil påvirke også finanslovssituationen.

Noter

1. »Finanslovforkastelse i dansk parlamentarisme: Normer og konsekvenser. En historisk-politologisk debatanalyse 1894-1984«, *Historie*, 1985: 56-118.
2. Tage Kaarsted, *Regeringen, vi aldrig fik. Regeringsdannelsen 1975 og dens baggrund*, Odense Universitetsforlag, u.å. (1988): 65.
3. *Historie*, 1985: 101-103.
4. *Historie*, 1985: 103-104.